Гарантії безпеки для України: від дипломатичних декларацій до реальних механізмів стримування

Віктор БЕДЬ, Віктор Вк. БЕДЬ
Науково-дослідний інститут стратегічних та політико-правових досліджень
Карпатського університету імені Августина Волошина

17 грудня 2025 р.

Нова фаза європейської відповідальності

Європейський Союз вступає у нову фазу осмислення та реалізації власної безпекової відповідальності в умовах повномасштабної війни, розв'язаної Російською Федерацією проти України. Представлений у середині грудня 2025 року узгоджений план гарантій безпеки для України засвідчив якісну зміну підходів: від переважно політико-дипломатичної та фінансової підтримки — до формування довгострокової, інституційно закріпленої архітектури стримування агресії на європейському континенті [1], [3].

Зміст і структура цього плану демонструють прагнення країн ЄС перейти від реактивної моделі реагування на кризу до проактивної стратегії безпеки, в якій Україна розглядається не як «буферна зона», а як ключовий елемент загальноєвропейської стабільності. У цьому контексті гарантії безпеки набувають багатовимірного характеру, поєднуючи військові, політичні, економічні та інституційні інструменти впливу [1], [4].

Особливого значення такий підхід набуває з огляду на негативний історичний досвід Будапештського меморандуму 1994 року, який продемонстрував обмеженість і неефективність безпекових гарантій, що ґрунтуються виключно на політичних деклараціях без чітко визначених механізмів реалізації та відповідальності сторін. Уроки цього досвіду зумовили поступове усвідомлення міжнародною спільнотою того, що безпека держави не може забезпечуватися лише формальними зобов'язаннями, якщо за ними не стоять реальні інструменти стримування та примусу до виконання домовленостей.

Саме тому сучасний європейський план гарантій безпеки для України має значення, що виходить далеко за межі двосторонніх або регіональних відносин. Він розглядається як складова формування нової моделі міжнародної безпеки в Європі, заснованої на поєднанні політичної солідарності, військової спроможності та інституційної відповідальності за запобігання агресії [1], [2].

Суть європейського плану гарантій безпеки

Країни Європейського Союзу представили узгоджену рамкову модель гарантій безпеки для України, що має комплексний характер і охоплює військовий, політичний, економічний та інституційний виміри. Запропонований підхід свідчить про прагнення ЄС сформувати системну відповідь на виклики, пов'язані з російською агресією, та закріпити довгострокові механізми безпеки не лише для України, а й для європейського простору загалом [1], [3], [4].

1. Потужна оборонна спроможність України

Одним із ключових положень плану є збереження сильної та чисельної української армії навіть у післявоєнний період. Принциповим є те, що мова не йде про демілітаризацію України, а про армію як гарант миру та стабільності, здатну самостійно стримувати потенційну агресію і забезпечувати власну безпеку [1], [3].

Такий підхід є принципово новим для європейської безпекової практики після завершення холодної війни, оскільки він відходить від концепції «обмеженої обороноздатності» держав-партнерів і визнає право та необхідність України мати потужні збройні сили як елемент регіонального стримування.

2. Багатонаціональні європейські сили

План також передбачає можливість створення європейських багатонаціональних сил за координації Європейського Союзу та за підтримки Сполучених Штатів Америки. Їхня функція визначається не лише як тренувальна чи консультативна, а як безпекова — із залученням до захисту повітряного простору, морських шляхів, а також критичної інфраструктури України [1], [4].

Особливої ваги цьому пункту надала заява федерального канцлера Німеччини Фрідріха Мерца, який публічно визнав, що у разі порушення режиму припинення вогню або нової збройної агресії європейські сили в Україні зможуть давати відсіч російським військам [2]. Така позиція фактично означає перехід від символічних або політичних гарантій до реальної силової присутності, що суттєво змінює логіку стримування і підвищує ціну можливого порушення миру для агресора.

3. Міжнародний моніторинг і верифікація

Окремим елементом плану є створення міжнародного механізму моніторингу та верифікації режиму припинення вогню за участю США та міжнародних організацій. Його мета полягає не у формальній фіксації порушень постфактум, а у забезпеченні раннього попередження, оперативного реагування та запобігання ескалації конфлікту [1], [4].

4. Автоматичні заходи у разі нової агресії

На відміну від попередніх моделей безпекових гарантій, новий план передбачає чітко визначений алгоритм дій у разі повторної агресії проти України. Йдеться про комплекс заходів, що включає військову допомогу, обмін розвідувальною інформацією, логістичну підтримку та запровадження посилених економічних і політичних санкцій [1], [3].

Запровадження таких механізмів формує для потенційного агресора зрозумілу та прогнозовану «ціну» порушення миру, що є ключовим елементом ефективного стримування.

5. Відновлення та економічна безпека

Європейський підхід до гарантій безпеки не обмежується виключно військовою сферою. План включає інвестиції у відновлення України, підтримку економічного розвитку та механізми компенсації завданих війною збитків, зокрема шляхом використання заморожених російських активів [1], [3].

У цьому контексті економічна стійкість України розглядається як невід’ємна складова національної та регіональної безпеки, без якої неможливе довгострокове забезпечення миру.

6. Європейська інтеграція України

Окремим пунктом у плані підтверджено незворотність курсу України на членство в Європейському Союзі. Це має значення не лише як політичний сигнал підтримки, а й як інституційна гарантія поступової інтеграції України до спільного європейського простору безпеки, права та відповідальності [1], [4].

Геополітичний вимір: злам старої логіки

Публічні заяви провідних європейських лідерів, зокрема керівництва Федеративної Республіки Німеччина, свідчать про поступовий відхід Європейського Союзу від уявлення, що агресивну державу можливо ефективно стримати виключно дипломатичними засобами. У контексті повномасштабної російської агресії безпека України дедалі чіткіше розглядається не як периферійне питання, а як невід’ємний елемент безпеки самого Європейського Союзу [2], [4].

Цей підхід означає глибокий стратегічний злам у європейському мисленні про безпеку. Йдеться про поступовий перехід від політики умиротворення та мінімізації ризиків — до політики активного стримування; від розмитих і політично необов’язкових обіцянок — до конкретних, інституційно закріплених зобов’язань; від домінування страху «ескалації» — до усвідомлення того, що демонстрація слабкості й відсутність чіткої відповіді на агресію лише створюють умови для її повторення [1], [2].

У цьому сенсі європейський план гарантій безпеки для України набуває значення не лише інструменту підтримки держави, що зазнала агресії, а й елементу трансформації загальноєвропейської безпекової доктрини. Україна перестає розглядатися як «зона нестабільності» на східних кордонах ЄС і дедалі більше сприймається як активний суб’єкт та форпост європейської безпеки, від стійкості якого залежить стабільність усього континенту [1], [4].

Позиція Сполучених Штатів Америки щодо гарантій безпеки для України

Сполучені Штати Америки залишаються ключовим глобальним актором у формуванні моделей гарантій безпеки для України, поєднуючи військово-стратегічний, політико-дипломатичний та правовий підходи. Станом на середину грудня 2025 року в американських та європейських політичних колах обговорюється проєкт гарантій безпеки, який має наблизити Україну до стандартів колективної оборони, не надаючи при цьому формального членства в НАТО [5].

За інформацією західних і українських медіа, американська сторона розглядає можливість надання Україні довгострокових безпекових зобов’язань, що включають військову допомогу, обмін розвідувальними даними, логістичну підтримку та механізми автоматичного реагування у разі нової агресії. Водночас ці гарантії перебувають у процесі політичного

узгодження та не мають остаточно закріпленого юридичного формату, що зумовлює внутрішні дискусії як у США, так і серед європейських партнерів [5].

Окрему роль у формуванні американського підходу відіграє позиція президента США Дональда Трампа, який публічно заявляє про необхідність якнайшвидшого завершення війни та просування мирних домовленостей. При цьому його адміністрація поєднує риторику миру з прагненням закріпити для України такі гарантії безпеки, які, з точки зору Вашингтона, зменшували б ризик прямого військового залучення США у майбутньому конфлікті, але водночас зберігали стримуючий ефект щодо Росії [5].

Таким чином, позиція США характеризується балансуванням між стратегічною підтримкою України, внутрішньополітичними обмеженнями та прагненням уникнути прямої ескалації конфлікту з Російською Федерацією.

Позиція Російської Федерації щодо гарантій безпеки

Російська Федерація послідовно займає негативну позицію щодо будь-яких міжнародних гарантій безпеки для України, які передбачають присутність іноземних військових контингентів або юридично зобов'язувальні механізми стримування. Офіційні представники Кремля неодноразово заявляли, що розміщення європейських чи американських сил на території України розцінюється Москвою як неприйнятний крок і як загроза власній безпеці [6].

Президент Російської Федерації Володимир Путін і його оточення продовжують наполягати на власному баченні «гарантій безпеки», яке фактично зводиться до обмеження суверенних прав України, зокрема у сфері зовнішньополітичного вибору та безпекових союзів. У цьому контексті Росія виступає проти інтеграції України до євроатлантичних структур і проти будь-яких форматів міжнародної військової присутності на її території [6].

Заяви російської сторони також свідчать про використання теми гарантій безпеки як інструменту політичного тиску та елементу переговорної тактики. Москва намагається представити міжнародні ініціативи щодо захисту України як «ескалаційні», водночас не пропонуючи реальних механізмів припинення агресії чи гарантування стабільного миру. Така позиція підтверджує, що Російська Федерація розглядає безпекові гарантії не як шлях до миру, а як загрозу реалізації власних геополітичних амбіцій [6].

Висновки

Європейський план гарантій безпеки для України є одним із найсерйозніших кроків Заходу з початку повномасштабної війни. Його значення полягає не лише у переліку пунктів, а у зміні філософії безпеки.

Якщо ці гарантії будуть реалізовані не на папері, а в практичній площині, Україна вперше в новітній історії отримає не декларативні, а дієві міжнародні запобіжники від повторення агресії. Водночас це стане тестом для Європи: чи готова вона не лише говорити про цінності, а й захищати їх.

Для України ж залишається незмінним головне: жодні міжнародні гарантії не можуть замінити власної сили, єдності та відповідальності. Але вони можуть стати тим зовнішнім контуром безпеки, який зробить нову війну для агресора надто дорогою і безперспективною.

Список використаних електронних джерел

1. Країни ЄС представили план гарантій безпеки для України: які пункти він містить. Hromadske.ua, 15.12.2025. URL: https://hromadske.ua/viyna/256416-krayiny-yes-predstavyly-plan-harantiy-bezpeky-dlia-ukrayiny-iaki-punkty-vin-mistyt (дата доступу: 17.12.2025).
2. Мерц: Європейські сили в Україні зможуть давати відсіч військам РФ. Українська правда, 16.12.2025. URL: https://www.pravda.com.ua/news/2025/12/16/8012156/ (дата доступу: 17.12.2025).
3. Гарантії безпеки для України: країни Європи представили план із шести пунктів. UNIAN, 15.12.2025. URL: https://www.unian.ua/world/garantiji-bezpeki-dlya-ukrajini-krajini-yevropi-predstavili-plan-z-shesti-punktiv-13227288.html (дата доступу: 17.12.2025).
4. EU countries have presented a security guarantee plan for Ukraine. Hromadske.ua (англомовна версія), 16.12.2025. URL: https://hromadske.ua/en/war/256430-eu-countries-have-presented-a-security-guarantee-plan-for-ukraine (дата доступу: 17.12.2025).
5. США та Європа погодили проєкт гарантій безпеки для України: що він передбачає TSN.ua (з посиланням на The New York Times), 17.12.2025. URL: https://tsn.ua/politika/nyt-ssha-ta-yevropa-pohodyly-proyekt-bezpekovykh-harantiy-dlia-ukrayiny-shcho-vin-peredbachaye-2980079.html (дата доступу: 17.12.2025).
6. Кремль заявив, що позиція Росії щодо європейських військ в Україні «відома» Reuters, 17.12.2025. URL: https://www.reuters.com/world/europe/kremlin-says-russias-position-european-troops-ukraine-is-known-open-discussions-2025-12-17/ (дата доступу: 17.12.2025).